

متن خوانی و تفسیر فتوحات مکیه
مجموعه نخست: فی معرفه مقام المعرفه

نظریه قلوب الاندلس

سید عرفه شناسی ابن عربی

دکتر محمد علی...

www.ketab.ir

تقلید از خدا

نویسنده: دکتر نصرالله حکمت

ویراستار: شکیبا ماهیار

چاپ و صفحه آرایی: موسسه بروجردی

طبع: جلد عبدالله شادفر

طراحی صفحات: خانم شقایق ایرانمنش

ناظر چاپ: محمد فرید حکمت

لیتوگراف: رانقی

چاپخانه: صا

نوبت چاپ: اول ۳۹۳

تعداد: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۴۰۰۰۰۰ ریال

ناشر: الهام به آدرس، خیابان انقلاب / روبروی دانشگاه تهران / خیابان فجر / پلاک ۸ / طبقه اول / تلفن: ۶۶۴۰۶۷۹۰ - ۶۶۴۶۸۰۱۰

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۲۸-۰۵-۷ ISBN 978-600-7328-05-7

www.elhambook.ir

سرشناسه : حکمت، نصرالله، ۱۳۳۴ - شارح
عنوان قراردادی : الفتوحات الملکیه فی معرفه اسرارو المالکیه والملکیه. برگزیده.
عنوان و نام پدیدآور : نسخه تکرار از خدا (در معرفت‌شناسی ابن عربی) / نوشته نصرالله حکمت.

مشخصات نشر : تهران : انتشارات حکمت، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری : ۴۶۰ ص؛ ۱۴/۵ × ۱۸/۵ س.م.
فروست : متن خوانی و تفسیر فتوحات الملکیه مجموعه نخست: فی معرفه مقام معرفه؛
شاپک : ۷-۵-۰۵-۷۳۲۸-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی : فیفا
یادداشت: کتاب حاضر شرح باب "فی معرفه المقام العرفه"، جلد سوم از فتوحات ۸
جلدی کتاب "الفتوحات الملکیه" نوشته ابن عربی است.
یادداشت: کتابنامه: ص. ۴۲۷.
یادداشت: نمایه.

موضوع : ابن عربی، محمد بن علی، ۵۶۰ - ۶۳۸ق. -- دیدگاه دیالکتیکی (فلسفه)
موضوع : ابن عربی، محمد بن علی، ۵۶۰ - ۶۳۸ق. -- نقد و تمجید
موضوع : ابن عربی، محمد بن علی، ۵۶۰ - ۶۳۸ق. الفتوحات الملکیه فی معرفه
اسرارو المالکیه والملکیه -- نقد و تفسیر

موضوع : عرفان -- متون قدیمی تا قرن ۱۴
موضوع : تصوف -- متون قدیمی تا قرن ۱۴
شناسه افزوده: ابن عربی، محمد بن علی، ۵۶۰ - ۶۳۸ق. الفتوحات الملکیه فی معرفه
اسرارو المالکیه والملکیه. برگزیده. شرح

رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ ۲۰۴۲۱۶ ۲۰۴۲۱۶ ۲۰۴۲۱۶ ۲۰۴۲۱۶ BP۲۸۳/الف

رده بندی دیوبی : ۲۹۷/۸۳

شماره کتابشناسی ملی : ۳۴۲۵۴۴۳

فهرست اجمالی مطالب

۱۹	مقدمه
۲۵	مدخل
۴۱-۷۵	متن فتوحات (فقرات چهارم تا دهم و ترجمه آنها)
۷۷-۴۲۶	شرح و تفسیر متن
۷۹	تفسیر فقره ۱
۸۹	تفسیر فقره ۲
۱۰۱	تفسیر فقره ۳
۱۲۱	تفسیر فقره ۴
۱۳۷	تفسیر فقره ۵
۱۴۳	تفسیر فقره ۶
۱۶۷	تفسیر فقره ۷
۱۶۵	تفسیر فقره ۸
۱۸۷	تفسیر فقره ۹
۱۹۹	تفسیر فقره ۱۰

۲۴۷	تفسیر فقره ۱۱
۳۴۳	تفسیر فقره ۱۲
۳۸۱	تفسیر فقره ۱۳
۴۲۳	تفسیر فقره ۱۴
۴۲۷	مابع
۴۳۱	نمایه ها

www.ketab.ir

بدان و درود بر پیامبر او و خاندان پاکش صلوات الله علیهم
اجمعین.

در روزگار بسته، من خوانی جزئی از سنت آموزشی ما بود. امروز اما
این سنت الّا در برخی از محافل، منسوخ شده؛ و جای آن را خواندن
کتاب‌هایی سهل الوصول و سبک‌گوی اسلامت عمومی است، گرفته است.
از جانب دیگر وقتی سراغ آثار و سخنی می‌رویم که در سنت حکمی -
عرفانی مانگاشته شده، و آن‌ها را متروک و منلوم و غبار گرفته می‌بینیم،
گریستن و اشک ریختن بر غربت این سنت هم تیرین اظهار تأسف است.
به‌راستی چه چیز اتفاق افتاده است که از در دیوار، ترجمه می‌بارد؛
ترجمه آثار و افکاری بیرون از دایره فرهنگ خودمان و روحی که افکار و
اندیشه‌های خودمان، زیر تلی از بی‌مهری و جفای خودمان خاک
می‌خورد. در چنین وضعیتی بی‌درنگ این پرسش به ذهن می‌آید: اما
دوستدار معرفت، و دلدادۀ حقیقت، و تشنه افکار و اندیشه‌های بسیج و
رهگشا و مفیدیم، از هر که و در هر کجا که باشد؛ یا این که دوستدار
اندیشه و تفکریم مشروط به این که بیرون از فرهنگ خودمان باشد؟!

یا للعجب، ما دقیقاً همانیم که شیخ اجل سعدی شیرازی گفت: «یکی بر سر شاخ بُن می‌برید».

نگارنده چنین می‌اندیشد که ما «سخن استوار» و «نظریّه» کم نداریم، بلکه «سخن شناس» و «نظریه شناس» کم داریم و یا اصلاً نداریم. درد ما این است که نظر و صاحب نظر را نمی‌شناسیم و مادام که این درد را درمان نکنیم، همین است که هست.

یکی از رشته‌های مهجور و متروک ما که سال‌ها است چشم به راه ما است تا آنجا بخیسیم و درباره‌اش بیندیشیم، کتاب فتوحات مکیّه شیخ اکبر است. این کتاب نوشته شده است تا بخش‌هایی از این کتاب مستطاب را متن خوانی و تفسیر کند و مورد بحث و بررسی، و نقد و گفت‌وگو قرار دهد. اثر حاضر نخستین نگارنده در این راه است. دلم می‌خواهد که اگر خدا بخواهد گام‌های گری‌نیر در این زمینه بردارم.

نگارنده، کتاب فتوحات مکیّه را که ایزوتسو اقیانوسی موج و خروشان می‌داند - جنگلی پر شکوه و با صلابت و رخ فناک می‌بیند که لبریز از درختان درهم فرو رفته و سر به آسمان برافراشته است - سیر و سیاحت در این جنگل، دل شیر می‌خواهد. البته راقم این سطر مدعی آن نیست که دل شیر دارد، اما می‌کوشد ادای کسانی را درآورد که دل شیر دارند.

ابن عربی شناسی موجود، بیشتر مولود کتاب فصوص الحکم، آن هم با شرح و خوانش قیصری است و ابن عربی فتوحات و سایر آثار تقریباً ناشناخته است.

کتاب فتوحات هیچ‌گونه شرح و تفسیری ندارد؛ و همین امر سبب شده است که به هنگام خواندن آن، این احساس در ما پدید می‌آید که با مؤلف

متن، بی واسطه و مستقیم مواجه شده‌ایم. در عین حال، این متن، از آن گونه متون نیست که با خواندن بخش‌هایی از آن، مطمئن شوی که سیمایی از مؤلف آن را دیده‌ای. نه، هرگز چنین نیست. انگار مؤلف، دائماً پشت تنه ستبر درختان این جنگل، به این سو و آن سو می‌پرد؛ گاه خود را نشان می‌دهد، سپس پنهان می‌کند و دوباره آشکار می‌گردد و باز پنهان می‌شود و نورابی وقفه به این سو و آن سو می‌کشاند و می‌دواند و خسته و درمانده‌ات می‌کند.

اساساً ضعف ساختار این کتاب، با کتاب‌هایی که ما امروز می‌شناسیم و با آن‌ها برخورد کرده‌ایم، کاملاً متفاوت است. همه کتاب‌های امروزی و بسیاری از کتب قدیم، نظم و ترتیب و فصل‌بندی و ساختار خاصی دارند که با مراجعه به فهرست محتویات آن‌ها می‌توانیم به فصل مورد نظر مراجعه کنیم و آنچه را که می‌خواهیم به دست آوریم. اما در این کتاب، احوال دیگری جاری است. احوال این کتاب، احوال انسانی است که در سراسر عمر خویش، همه چیز را می‌پیماید و در اشکال گوناگون تجربه می‌کند و با آن‌ها به سر می‌برد؛ و این احوال، تابع هیچ منطقی برای فصل‌بندی و نظم و نسق نیست. به راستی کدام انسان است که می‌تواند برای گریه و خنده، غم و شادی، و قبض و بسط خویش برنامه‌ریزی و آن‌ها را فصل‌بندی و تنظیم کند؟ آدمی در اوج شادی و نشاط، ناگهان به یاد پیش‌بینی با یک رویداد، یا قصه یا پدیده‌ای مواجه می‌شود که او را از آن در غم و اندوه و فغان می‌کند.

کتاب فتوحات، انسانی است دارای گوشت و پوست و خون و استخوان که همه عمر خویش را در جریان زندگی و همراه با همه فراز و نشیب‌ها،

و نیش و نوش‌ها، و خوب و بد‌ها، و شادی و غم‌هایش زیسته است. بنابراین وقتی می‌خواهی این کتاب را بخوانی، چنین نیست که به فلان باب مراجعه کنی و هرآنچه که انتظارش را داری، در آن‌ها بیابی. نه، این‌گونه نیست. به باب مورد نظر رجوع می‌کنی و آن را می‌خوانی و سعی می‌کنی که مؤلف، همراه و همدل شوی و بفهمی و بحث را به پایانبری. اما فردا که به باب دیگری مراجعه می‌کنی و موضوع دیگری را مورد مطالعه قرار می‌دهی، ناگهان می‌بینی که در میانه بحث، راجع به آن‌چه دیروز خوانده بودی، نکته‌ای تازه می‌گویی. به هر صورت، خواندن فتوحات، صبر و حوصله و دربرداشتن و دقت و شرح صدر و اشتیاق تقریب به حقیقت، می‌طلبد.

کار ما در این متن خوب، تفسیر چنین بوده است که نخست یکی از ابواب فتوحات را که حارثی بحث درباره «معرفت‌شناسی عرفانی» است انتخاب کرده‌ایم. به نظر می‌رسد که روزگار حاضر، تقدّم این مبحث، جای شگفتی و تعجب ندارد. روش کار ما این‌گونه است که در یک بخش، متن عربی و ترجمه فارسی آن را آورده‌ایم. پس از آن مطالعه تفسیر شده‌ایم و عبارات هر فقره را مورد بحث و بررسی قرار داده‌ایم و تفسیر کرده‌ایم.

لازم است توجه خواننده را به این نکته در شیوه تفسیر جلب کنم که تفسیر عبارات متن، از یک سو برگرفته از خود کتاب فتوحات است؛ بدین‌گونه که بحث ابن عربی را درباره همان موضوع، از پاره‌ای از مورد بحث، مواضع دیگری که وی درباره آن گفت‌وگو کرده، اخذ کرده‌ام؛ از سوی دیگر، مولود تأمل و برداشت نگارنده، و تقریر او است.

اکنون در جریان مطالعه این کتاب، ذکر سه نکته خالی از فایده نیست:

۱. کوشیده‌ام - و نمی‌دانم تا چه اندازه موفق بوده‌ام - که از آوردن مباحث تخصصی صرف، و سوق دادن موضوع به سوی طرح اصطلاحات فنی عرفان، پرهیز کنم و تا آن جا که مقدور است، بحث را به گونه‌ای روان و سهل‌الوصول مطرح کنم. لازم به ذکر است که خود ابن عربی در کتاب فتوحات کوشیده است تا به جای طرح مباحث تخصصی، و اصطلاحات فنی و گفت‌وگو در باب موضوعاتی انتزاعی و بی‌حاصل، با بیانی روان، و زبانی روان و سلیبی را مورد بحث قرار دهد که آدمی در زندگی خود به نحوی با آن‌ها سروکار دارد.

۲. باره مسایل که ابن عربی در متن مورد بحث در این کتاب مطرح کرده، به‌خصوص با عطف توجه به طرح همان مسایل در سایر ابواب فتوحات، دامنه‌ای گسترده دور و دراز دارند که اگر می‌خواستیم به تفصیل وارد بحث از آن‌ها شویم، باید از موضوع بحث، خارج می‌شدیم. از این رو این مسایل را به اندازه مجال حاضر، مورد مطالعه قرار داده، و تفصیل بحث را به مجلدات دیگر این مجموعه، مباحث دیگر موکول کرده‌ایم. به عنوان نمونه بحث از «عقل» و «عقلیاتی» در عرفان محیی‌الدین را به تناسب مسایلی که در این باب آمده، به پایان آورده‌ایم اما بحث اختصاصی و مفصل درباره جایگاه عقل در عرفان ابن عربی، مستقل و جداگانه طلب می‌کند.

۳. در جریان شرح و تفسیر، گاه به اقتضای موضوعی که در میان آمده، برخی از مباحث، تکرار شده است؛ البته نه به این گونه که همه مباحث تکرار شده باشد، بلکه به این صورت که به تناسب موضوع، به یک مطلب اشارتی رفته، سپس تفصیل آن در جای دیگری آمده است؛ یا نظر به

اهمیت موضوع، مثلاً نقد قوای ادراکی، یا نقد منطق، جوانب دیگر بحث، ذیل تفسیر فقره‌ای دیگر، گشوده شده است. علاوه بر این‌ها، نگارش این کتاب، با وقفه یک ساله رفتن به فرصت مطالعاتی، همراه شد و شاید این وقفه نیز خالی از تأثیر نبوده است.

این باب از فتوحات که عنوان آن «فی معرفة مقام المعرفة» است (و در جلد سوم از فتوحات ۸ جلدی آمده) مشتمل بر مبحثی است در بارهٔ «مقام معرفت» و نظریهٔ خاص ابن عربی در حوزهٔ معرفت‌شناسی. کتاب حاضر، این نظریه را مورد تفسیر و نقد و بررسی قرار داده است. این بحث مشتمل بر بیان «هفت دانش» است که عبارتند از:

۱. دانش اسرار الهی
۲. دانش تجلوی حقیقی
۳. دانش خطاب خدا به بندگان
۴. دانش کمال و نقص در صفة هستی
۵. دانش انسان به حقایق وجود خدایش
۶. دانش خیال
۷. دانش دردها و درمان‌ها.

اگر خدا بخواهد بحث ابن عربی دربارهٔ این «هفت دانش» را نیز متن خوانی و تفسیر خواهیم کرد و منتشر خواهد شد. ان شاء الله

بسم الله الرحمن الرحیم
نصرت الله حکمت

استاد دانشگاه شهید بهشتی

نوزدهم بهمن‌ماه ۱۳۹۲